

Errementari filma

Fikzioa euskararen territorio libre

Paul Urkijoren pelikula berrian, pertsonaia bakoitzak hizkera bat darabil, istorioaren aberasgarri. Arabako euskara zaharra ere berpiztu dute. Film luzea martxoaren 2an emango dute lehen aldiz.

Dabi Piedra

Paul Urkijoren lehenengo film luzeak, *Errementari*-k, ikus-entzuleen irudimena kitzikatzen du, Patxi Errementariaren ipuinean oinarritutako istorio fantastikoa baita. Misteriozko giro berezi horri indarra emateko tresna da hizkuntza bera ere, euskara alegia. Pertsonaia batzuek Arabako euskaraz hitz egiten dute, beste batzuek batuan... nahasketa bitxi bezain eraginkor horrek toki eta garai urrunetara garamatza eta, gainera, pertsonaien arteko aldeak nabarmentzen ditu. Berdin hitz egin behar al dute herritar xume batek eta diputazioko komisario arranditsuak? *Errementari*-n, behintzat, ez.

Jatorrizko gidoia Paul Urkijok berak idatzi duen arren, Gorka Lazkano itzultzailea arduratu da hizkuntza kontuez. Hasieran euskara batuan behar zuten hitzak beste kolore bat hartzen hasi ziren. "Arabako euskara erabiltzea proposatu zidan Gorkak eta ukitu interesgarria iruditu zitzaidan", kontatu digu Urkijok. "Argi nuen euskara zahar bat behar nuela, istorioa XIX. mendean girotuta dagoelako". Arabako Mendialdean kokatutako filma izanik, behinola Araba ekialdean hitz egin zen aldae-

ren oinarritzea izan zen asmoa, Lazkanok azaldu digenez: "Ekialdeko idazki zahar batzuekin moldaketa batzuk egin eta hizkera ulergarri bat sortzea posible zela ikusi genuen". Sabando herriko Joan Bautista Gamizek XVIII. mendean idatzitakoa izan dute oinarri: "Istorioaren garaira eta tokira gehien hurbiltzen dena da".

Koldo Zuazo hizkuntzalariari aholkua eskatu zioten, Arabako euskararen ezaugarriak berreraikitzen aritu baita 1989tik. Makina bat testu eta lekukotza zahar aztertuak ditu, tartean Gami-zen 238 bertsoak. Ia hiru hamarkadako lanaren ondoren, bere jakin-mina oraindik ez duela "ase" kontatu digu hizkuntzalari eibartarrak. Hark idatzitako *Arabako euskara* liburua izan da Gorka Lazkanoren itsasargia, pertsonaiak arabarrez mintzatzen jartzeko esperimentuan. Gainera, Zuazok gidoia irakurri zuen eta iradokizunak egin zizkien. "Koldoren ekarpenarekin argiago ikusi nuen dena, batez ere aditzari dagokionez -dio Lazkanok-, hasieran Arabako ezaugarri gehiegi sartu nituen eta berak esan zidan batzuk alboratzeko; lastoa eta alea bereiztea bezala izan zen".

Deabrua hizketan

Euskara batuak ere badu lekua *Errementari*-n. Hizkera estandarra, zaindua eta jasoa denez gero, pelikulan agertzen diren zenbait pertsonaiarentzat egokiagoa da, euskalkiak ez baitu horiekin "funtzionatzen", Lazkanoren arabera. "Instituzioetako pertsonaiek eta deabruak hizkera landua, teatrala behar zuten eta horretarako batua zen aproposena", gaineratu du Urkijok. Deabruaren esaldi apokaliptikoak, esaterako, batuan jarri dituzte.

Beste aukera batzuk aztertu zituzten (*euskañola* kasu), baina "gustura" geratu dira batua aukeratu izanarekin. Orain dela 150 urte euskara baturik ez zegoen, baina, Lazkanok ohartarazi duenez, diputazioko ordezkari batek euskaraz egitea ere ez da oso errealista. Zinemaren magia da hori. Gainera, Ramon Agirre eta Eneko Sagardoi aktoreek euskara batua "oso modu naturalean" darabilte-la azpimarratu du.

Narratzaileak, ordea, Ataungo euskararen hitz egiten du, Patxi Errementariaren ipuina bildu zuen Joxemiel Barandiarani omenaldia egiteko. Hori gutxi ez, eta beste euskalki batzuk ere erabili

dituzte, informazio gehigarria emateko, Lazkanoren arabera: “Adibidez, Gotzon Sanchezen pertsonaiak, herriz herri salerosketan dabilen kinkilariak, Oiar-tzualdeko hizkera bat egiten du, hori nahikoa izan liteke jakiteko hura ez dela herrikoa”.

Euskararen aldaerekin sortutako jo-koak istorioa “aberastu” egiten duela uste du Lazkanok. Alde batetik erabili dituzte trataerak (hika, zuka, berorika), bestetik erregistroak (kolokiala, jaso), eta azkenik, euskalkiak. “Pertsonaiei izaera ematen diete, pelikula janzten laguntzen du”. Koldo Zuazo bat dator horretan: “Ezin ditugu denak berdin hitz egiten jarri, ez da benetakoa. *Errementari*-n Arabako herri txiki bateko bizilagunak agertzen dira eta haiekin batera abadea, diputazioko ordezkaria, deabrua... bidezkoa da bakoitzak bere modura hitz egitea”.

Aldaera ezagunak

Paul Urkijo zuzendariak garbi du halako ezaugarriek eragina dutela filmaren izaeran, are gehiago fantasiakoa izanik. “Testura bitxia ematen dio, euskaraz dabilgunok berehala ohartzen gara zerbait

» Hika, zuka eta berorika erabili dituzte filman, baita erregistro kolokiala eta jaso ere, eta euskalkiak

berezia dagoela”, dio zuzendariak. Berezia baita, zinez deigarria *Errementari*-ko euskara, baina ulergarria era berean. Arabako euskara birsortzean baldintza hori izan dute gogoan uneoro. “Ez da izan defuntu bat berpiztea bezala, hartu ditugun ezaugarri gehienak gaur egun toki askotan erabiltzen dira”, dio Lazkanok.

“Euskaldun gehienentzat ezagunak dira erabili ditugun aldaerak, batzuetan Mendebaleko euskararen antza hartzen zaio, beste batzuetan Goierrikoa, Burundakoa... nahasketa bitxia da”. Hona

behinolako Arabako euskaratik hartutako ezaugarri batzuk: Hitz amaierako -a -ea bilakatzea (*alaba-alabea*), partizio-pioko -i kentzea (*ikus dot*), *hartu egizu* (*ezazu-ren orde*) eta abar.

Aditza osorik berreraikitzea nahasgarria izango zelakoan, Urdiango formak erabili dituzte, Koldo Zuazok hala aholkatuta. “Arabako euskararen gainean gauza asko dakizkigu, baina ez ditugu guzti-guztiak ezagutzen eta aktoreek, eroso lan egiteko, hizkuntza oso bat behar dute”, zehaztu du Zuazok. Hori konpontzeko Urdianera jo dute. “Nafarroan dago, baina argi ikusten da hango bizimodua Arabarekin lotuta egon dela”.

Lazkanoren ustez, “zeharka, hizkuntzalarien ikerlanak entretenimenduen bidez dibulgatzeko balio du, eta Arabaren eta euskararen arteko lotura historikoa erakusteko”. Zuazok dio “poz handia” hartu duela berak urte luzez ikertutako hizkerak zineman entzungo direlako. Lazkanoren lana, Urkijoren jarrera eta aktoreen profesionaltasuna “eskertzekoak” izan direla gaineratu du.

Nolanahi ere, euskalkiak eta batua uztertzea ez da *Errementari*-ren ekarpen bakarra, ezta esanguratsuen ere, Gorka Lazkano itzultzailearen ustez. Maila horretako genero fantastikoko film bat euskaraz egitea da aipagarriena. “Arabako garai bateko euskararekin egin dugun ariketa berritasuna izan daiteke, baina ereduari dagokionez ez dugu ezer berririk ekarri, gainerakoek bezala gure ahal duguna egin dugu”. Hori guztia, entzuleak gogoan dituztela, jakina: “Beti zalantzan ibili gara, nola ez uxatu euskaldun berriak eta nola ez aspertu gainerakoak”.

Errementari gaztelaniaz edo ingelesez errodatzeko aukera sortu zitzaion Paul Urkijori, baina beti argi izan du Patxi Errementariaren inguruko film hau euskaraz izan behar zela. Horri esker, euskarazko eskaintza zabalagoa izango da zinema-aretoetako karteldegian. Ariketa dotorea egin dute Urkijok, Lazkanok eta Zuazok, euskararen hizkerak eta erregistroak ematen dituzten aukerei zukua aterata. “Pelikulak euskararen askotariko koloreak batzen ditu, horrek bizitasuna ematen dio istorioari”, dio zuzendariak. Gorka Lazkanoren ustez, “noizean behin konplexurik gabe jokatze baimena eman behar diogu geure buruari, eta fikzioa, behintzat, euskararen territorio libre bihurtu”. ■